

Клименко Д.Л.

Розвиток мультикультуралізму в Німеччині

Розглянуто історію становлення та розвитку мультикультуралізму в Німеччині. Проаналізовано основні документи та акти, які забезпечують реалізацію мультикультуралізму. Досліджено основні характеристики імміграційних потоків та їх вплив на досліджуване суспільство. Охарактеризовано особливості імміграційної політики.

Ключові слова: мультикультуралізм, імміграція, імміграційна політика, етнос, гастарбайтер, громадянство, натуралізація.

Рассмотрена история становления и развития мультикультуралізма в Германии. Проанализированы основные документы и акты, обеспечивающие реализацию мультикультуралізма. Исследованы основные

характеристики иммиграционных потоков и их влияние на изучаемое общество. Охарактеризованы особенности иммиграционной политики.

Ключевые слова: мультикультуралізм, иммиграция, иммиграционная политика, этнос, гастарбайтер, гражданство, натурализация.

The history of formation and development of multiculturalism in Germany was reviewed. Key documents and acts that ensure the implementation of multiculturalism were analyzed. The basic characteristics of immigration flows and their impact on the society were studied. The features of immigration policy were characterized.

Key words: multiculturalism, immigration, immigration policy, ethnicity, gastarbeiter, citizenship, naturalization.

УДК 340.126

Клименко Д.Л.,
аспірант кафедри політології
філософського факультету
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Поштовхом до появи мультикультурних суспільств є процес імміграції, який активно проявляється після Другої світової війни.

Історія імміграції після Другої світової війни в Німеччині відрізняється за характером своїх паралельних потоків: один – з етнічних німців, які повертаються з-за кордону, а інший – іноземців, які не мають німецького походження. У різний час закони про імміграцію робили відмінність менш або більш важливою, особливо з точки зору привілеїв, наданих етнічним німцям.

У період з 1945 по 1949 рік майже 12 мільйонів німецьких біженців повернулися на території сучасної Німеччини. Це були або німецькі громадяни, які проживали у районах під німецькою юрисдикцією до 1945 року, або етнічні німці з інших частин Польщі, Чехословаччини, Угорщини та Югославії. Близько двох третин цих репатріантів поселилися в західній частині країни. Їх прийняття та інтеграція була ослаблена двома факторами: етнічним походженням, а також повенним економічним бумом.

Між 1945 роком та будівництвом Берлінської стіни в 1961 році, 3,8 мільйона німців переїхали зі Східної Німеччини (або НДР) до Західної Німеччини (Федеративної Республіки Німеччини, або ФРН). Насправді, перешкодам, як стіна, наприклад, не вдалося повністю зупинити цей потік, міграція з НДР складала близько 400 000 осіб на період з 1961 по 1988 роки. Ця імміграція віталася економічно за рахунок розширення промислового сектора ФРН та політично, як відмова від НДР – комуністичної політичної та економічної системи [6].

Економічний підйом і наступний бум у Західній Німеччині перевищили навіть найсміливіші прогнози. Темпи економічного зростання піднялися до 12,1%. Рівень безробіття різко скоротився за порівняно

короткий проміжок часу з 11% в 1950 році до менш ніж 1% в 1961 р. Для того, щоб компенсувати брак робочої сили, федеральний уряд звернувся до традиційної моделі рекрутингу та почав тимчасово наймати іноземних робітників. Першу «Угоду про найм і працевлаштування працівників» було укладено з Італією в 1955 році. Подальші контракти незабаром уклалися з Грецією та Іспанією (1960), Туреччиною (1961), Марокко (1963), Португалією (1964), Тунісом (1965) та Югославією (1968). Економічні та політичні діячі, а також населення загалом передбачали, що «гастарбайтери» не будуть довго залишатися. Спираючись на це припущення, вони не думали, що необхідно розробити будь-які суспільно-політичні або інфраструктурні концепції для обліку їх більш довгострокового проживання.

Відповідно до угод гастарбайтер (гастарбайтери) наймалися для роботи майже виключно в промисловому секторі. Так званий принцип ротації передбачав, що переважно чоловіки-мігранти прибували до Німеччини на строк від одного до двох років, а потім повинні були повернутися додому, щоб звільнити місце для інших гастарбайтерів. Ця політика мала подвійне обґрунтування: запобігти можливості іммігрантам залишатися в державі та отримати необхідну кількість працівників для підняття економіки. У 1960 році число іноземців вже складало 686 000 або 1,2% від загальної кількості населення Німеччини [6]. На той час Італія була найбільшою країною-донором мігрантів.

Спочатку договір найму з Італії спричинив невеликий вплив, і кількість набраних робітників залишалася порівняно низькою. Проте після 1959 року, іноземне населення в Німеччині різко збільшилося. Усього за кілька років потому, в 1964 році, було відзначено прихід мільйонного гастарбайтера Родрігеса де Са з Португалії.

У цю епоху іноземні робітники були зайняті переважно в якості некваліфікованих і малокваліфікованих робітників. Вони прибули виконувати роботу, яка для німців вважалася непривабливою. Хоча іноземні робітники формально вважалися рівними своїм німецьким колегам, відсутність підготовки, невизнання іноземних сертифікатів і дефіцит мови обмежили гастарбайтерів найнижчими категоріями заробітної плати.

Після будівництва Берлінської стіни в 1961 році та, як наслідок, скорочення числа німецьких переселенців з НДР, ФРН активізував вербування заробітчан.

До 1973 року найважливішою країною-постачальником іммігрантів вже була не Італія, а Туреччина, на частку якої припадало 23% усіх іноземців. Інші країни походження: Югославія (17%), Італія (16%), Греція (10%) і Іспанія (7%) [6].

23 листопада 1973 року Західна Німеччина поклала кінець епосі іноземної робочої сили [6]. Заборона повністю блокувала в'їзд гастарбайтерів із земель, які не є членами Європейського економічного співтовариства (ЄЕС). Побоюючись, що вони не зможуть повернутися на роботу до Німеччини, іноземні робітники вирішили не залишати країну взагалі. Ця необхідна зміна в планах з боку багатьох гастарбайтерів трансформувала їх передбачуване короткострокове перебування в постійне місце проживання. Через право на возз'єднання сім'ї багато іноземних робітників організували подальшу імміграцію членів своїх сімей до Німеччини.

Велика частина перших гастарбайтерів вже придбала дозвіл на проживання на більш тривалий або постійний термін. Крім того, італійці мали право на вільне транскордонне переміщення, що розповсюджувалося на всі держави-члени Європейського співтовариства з 1968 року.

У той час, як багато гастарбайтерів виїжджали, високий рівень імміграції зберігався через возз'єднання сімей. Число іноземців таким чином залишалося більш-менш постійним протягом 1980-х років – у межах від 4 до 4,5 млн.

До кінця 1980-х років Aussiedler (етнічні німці, які через певні обставини були змушені залишити державу) були не єдиними іммігрантами, кількість яких зросла. Численні кризи в межах континентальної Європи призвели до різкого збільшення числа людей, що шукали притулку в Німеччині. У той час як в 1987 році 57 400 осіб звернулися за наданням притулку, в період з 1988 по 1992 рік було подано загалом 1,1 мільйона заяв про надання притулку. Піку було досягнуто в 1992 році, коли майже 440 000 осіб, які шукають притулку, подали заявки [6].

Незабаром після падіння «залізної завіси» Німеччина знову вийшла на тимчасовий ринок праці. На цей раз географічний акцент було зроблено

виключно на країни Центральної та Східної Європи, в тому числі на Югославію (1988), Угорщину (1989) і Польщу (1990). Ці країни були обрані частково з прагматичної точки зору та почасти через геополітичні і довгострокові економічні причини.

З одного боку, уряд Німеччини сподівався захопити частину міграційного потенціалу в регіоні та направити його як робочу силу в потрібні сектори, а також для просування довгострокових цілей зовнішньої та економічної політики в регіоні. З іншого боку, грошові перекази та досвід робочих мали допомогти економікам країн їх походження. Гастарбайтери в декількох категоріях (стажери, контрактники та робітники на сезонні роботи) отримали тимчасове проживання та дозвіл на роботу від трьох місяців (для сезонних робітників) до двох років (для працюючих за контрактом).

У 2002 році в Німеччині було видано 374 000 тимчасових дозволів на роботу. З них 45 000 були для контрактних працівників, близько 50 відсотків з яких приїхали з Польщі. Деякі з 298 000 тис. дозволів було видано для сезонних робітників, 85% з них теж громадяни Польщі.

Деякі з країн – Польща, Угорщина та Чеська Республіка – стали членами Європейського Союзу, тому, починаючи з 2011 року, їх громадянам було надано право вільного переміщення.

У 2003 році число іноземців, які законно проживали в Німеччині досягло 7,3 млн., що становило 8,9% від загальної чисельності населення. Громадяни країн, які надавали гастарбайтерів, продовжували складати найбільшу частку від цього числа, яка, зокрема, включала 1,9 мільйона турецьких громадян, з яких 654 000 були народжені в Німеччині. Ще 575 000 турків були натуралізованими з 1972 року і не відображаються у статистиці іноземного населення [6].

Оскільки процес прийняття закону про надання притулку затягнувся до 1993 року, незаконна імміграція зростала. Проте не було достовірних оцінок щодо кількості нелегальних мігрантів, що проживали в Німеччині.

Вже у 2000 році набув чинності новий Закон про громадянство, це була перша прийнята міра за майже 90 років. Вперше діти, народжені від іноземців у Німеччині, автоматично отримують німецьке громадянство, якщо один з батьків є законним жителем протягом принаймні восьми років. Крім того, діти можуть отримати громадянство своїх батьків, але вони повинні вирішити це до виповнення 23 років, бути громадянами однієї країни або іншої. Це положення стало необхідним, коли німецька консервативна опозиція правлячої коаліції не підтримала подвійне громадянство. Тому, як правило, подібна можливість надається тільки у виняткових випадках, наприклад, тимчасово або якщо країна заявника походження перешкоджає процесу звільнення його від гро-

мадянства. Проте останні дані про натуралізацію показують, що подвійне громадянство має велика кількість осіб.

У серпні 2000 року в Німеччині було введено нову систему «Зелена карта», щоб допомогти задовольнити попит на висококваліфікованих фахівців в області інформаційних технологій. На відміну від американської зеленої карти, що надає право на постійне місце проживання, німецька версія обмежує ординатуру максимум на п'ять років.

Завдяки цій новій імміграційній програмі близько 9 614 висококваліфікованих робітників прибули до Німеччини до грудня 2002 року: з 2 008 осіб індуси становлять найбільшу групу, потім румуни (771) та громадяни Російської Федерації (695). У той час 8,678 з цих висококваліфікованих фахівців емігрували з-за кордону, 936 закінчили навчання в університеті в Німеччині та змогли залишитися і працювати протягом п'яти років відповідно до положень зеленої карти [6].

У 2005 році набув чинності новий закон про імміграцію. Інтеграція та проходження мовних курсів стали правовим обов'язком. Закон спрямовано на спрощення існуючої процедури: багато різних опцій на проживання для конкретних цілей, було спрощено на два – дозвіл на тимчасове проживання та дозвіл на постійне поселення. Крім того, закон спростив відповідні процеси.

Перша зустріч на вищому рівні щодо визначення напряму розвитку мультикультуралізму відбулася в 2006 році. У ній взяли участь Федеральний канцлер, представники релігійних громад, ЗМІ, союзи, спортивні асоціації, роботодавці, благодійні організації та мігранти. Спусковими були результати дослідження PISA, в якому говорилося, що успіх в системі освіти пов'язаний з походженням і рівнем освіти своєї сім'ї. Зустріч призвела до розробки національного плану інтеграції. При цьому акцент було зроблено на створенні діалогу з мусульманами. У результаті було проведено перший так званий Іслам Саміт, який також відбувся в 2006 році.

Вищезгаданий національний план інтеграції було реалізовано в 2007 році. У тому ж році було внесено поправки в закон про імміграцію згідно з принципами ЄС. Новим пунктом став дозвіл на постійне місце проживання. Зміни торкнулися і умов для подружжя: особи повинні бути повнолітніми і бути в змозі довести базові знання німецької мови.

Тест із натуралізації було введено 1 вересня 2008 року, для отримання німецького громадянства на 17 з 33 питань потрібно відповісти правильно.

В останні роки число іммігрантів значно зросло. У 2013 році налічувалося близько 16,5 млн. чоловік, це 20,5% населення з імміграційним минулим.

У 2011 році – 19,5%. У 2005 році показник склав 15,3 млн. осіб – відповідно 19% населення [5].

Федеральне відомство визначає людей з міграційним фоном як людей, «які прибули на сучасні території Федеративної Республіки Німеччини після 1949 року; всі іноземці, які народилися в Німеччині і всіх людей, що народилися в Німеччині з німецькою національністю, які мають принаймні одного з батьків, що іммігрував в Німеччину або іноземці, які народилися в Німеччині»[5].

У 2013 році 1,2 мільйона чоловік приїхали до Німеччини. Одночасно 797,000 осіб покинули Німеччину. Чиста міграція склала 403 000 осіб. Це був найвищий показник з 1993 року [5]. Найбільше іммігрантів прибуло з Польщі.

У 2012 році було введено «Блакитну карту». Мета полягала в тому, щоб спростити процес отримання дозволу на роботу та посвідчення на проживання в ЄС для висококваліфікованих фахівців з-за меж ЄС.

З 2014 року в державі починається імміграційна криза через зобов'язання про прийняття біженців із Сирії. На 2016 рік частка тільки мусульманського населення в державі досягла 4 млн. осіб.

Після декількох місяців дискусій коаліційний уряд Німеччини погодився прийняти новий «Закон про інтеграцію» (2016 р.), спрямований на регулювання прав та обов'язків осіб, які шукають притулку в Німеччині.

Основним напрямком закону є заохочення біженців вчити німецьку мову, щоб мати можливість знайти роботу і допомогти оплатити свої витрати на проживання.

– Детальну інформацію про закон інтеграції було оголошено 25 травня після саміту уряду. Новий закон робить уряд активним учасником в процесі інтеграції. Ключові компоненти закону включають в себе:

– Інтеграційні курси. Курси по німецькій культурі, суспільству та цінностям будуть розширені з 60 годин до 100 годин. Кількість доступних слотів буде збільшено з 20 000 до 200 000 по всій країні. Курси будуть обов'язковими для всіх осіб, які шукають притулку; ті, хто відмовляється бути присутніми, отримуватиме меншу соціальну допомогу.

– Мовні курси. Особам, які шукають притулку, тепер буде дозволено подати заяву на мовні курси через шість тижнів після прибуття до Німеччини (в порівнянні з трьома місяцями до того) і незалежно від того, чи були оброблені їх клопотання про надання притулку. Усі біженці, які шукають постійне місце проживання, повинні бути досвідченими в німецькій мові.

– Робота Програми. Уряд створить 100 000 робочих місць з низьким рівнем заробітної плати, близько одного євро на годину. Біженцям, які від-

мовляються працювати, зменшують соціальні переваги.

– Трудове законодавство. Існуючі закони про працю будуть пом'якшені, щоб стимулювати німецькі компанії наймати біженців.

– Запобігання гетто. Розселення мігрантів по державі.

– Постійне проживання. Біженці, які володіють німецькою, можуть подати заяву на постійне місце проживання після закінчення п'яти років; з винятковими знаннями німецької мови можуть зробити це через три роки [3].

– Новий закон поширюється тільки на законних осіб, які шукають притулку, а не сотні тисяч економічних мігрантів з Африки, Азії та Близького Сходу, які увійшли до Німеччини нелегально, видаючи себе за осіб, які шукають притулку.

Загалом історія становлення та розвитку мультикультуралізму в Німеччині подібна до інших держав, де протягом останніх десятиліть формувалося мультикультурне суспільство. Здебільшого всі зміни були пов'язані з масштабними подіями у світовій історії – війною, економічною кризою, падінням Берлінської стіни тощо. У будь-якому випадку уряд Німеччини завжди на перше місце ставив права та свободи особи, надавав правову та фінансову допомогу іммігрантам та встановлював норми для ефективного функціонування суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Germany // Queen's university . – 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.queensu.ca/mcp/immigrant-minorities/evidence/germany>.
2. Islamophobia rising in Germany following influx of Muslim refugees // RT. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rt.com/news/346930-islamophobia-germany-refugees-study/>.
3. Kern S. Germany's New "Integration Law" / S. Kern // Gatestone institute. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gatestoneinstitute.org/8145/germany-integration-law>.
4. Key migration terms // International organization of migration. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.iom.int/key-migration-terms>.
5. Migration History in Germany // Domid. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.domid.org/en/migration-history-germany>.
6. Oezcan V. Germany: Immigration in Transition // Migrant Policy Institute. – 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.migrationpolicy.org/article/germany-immigration-transition>.
7. Two million : Germany records largest influx of immigrants in 2015 // Deutsche Welle. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/en/two-million-germany-records-largest-influx-of-immigrants-in-2015/a-19131436>.
8. Zensus 2011 // Statistische Ämter des Bundes und der Länder. – 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.zensus2011.de/SharedDocs/AktuellesEN/Press_release_of_the_federal_statistical_office_20140603.html;jsessionid=3BD953F561AA7BA533CEBF51DC0C3681.2_cid389?nn=3068736.